

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА ЗА ПОРУШЕННЯ КОДЕКСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ТА ПОВЕДІНКИ ПРОКУРОРІВ

PROSECUTOR'S RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF THE CODE OF PROFESSIONAL ETHICS AND CONDUCT OF PROSECUTORS

Билиця І.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Органи прокуратури в нашій державі завжди відігравали особливу роль у правовій системі України, заважаючи на ті повноваження, які на них покладаються. Тому і до прокурорів завжди були підвищені вимоги щодо їхньої професійної та позаслужбової поведінки. Дані вимоги в першу чергу існували задля довіри суспільства до діяльності системи органів прокуратури, так і для належного виконання ними своїх професійних обов'язків.

Хоча Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів був прийнятий в недалекому минулому, але в нормах законодавства щодо організації та діяльності прокурорів містилися етичні вимоги щодо поведінки прокурорів, наприклад на прокурорів покладалася обов'язок складення присяги, в змісті якої саме якраз і містяться етичні норми поведінки прокурорів.

Проте слід відмітити що прямої етичної відповідальності за порушення етичних норм не було раніше так, як і зараз. За порушення етичних норм та правил поведінки до прокурорів лише застосовується дисциплінарна відповідальність.

Відсутність розмежування дисциплінарної та етичної відповідальності, як окремого виду відповідальності прокурорів саме за порушення Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, призводить до того, що прокурори легковажно ставляться до дотримання його норм. Навіть слід відмітити, що існують такі випадки, що вони не знають про існування такого кодексу і відповідно не дотримуються його норм. Таке легковажне ставлення до етичних норм з боку прокурорів може призвести до появи в останніх таких негативних явищ як професійне вигорання та професійна деформація, що в свою чергу буде впливати на якість роботи прокурорів та вразі підвищить вірогідність вчинення останніми, як дисциплінарних проступків, так і адміністративних та навіть і кримінальних.

Тому виникає нагальна потреба закріплення такого виду відповідальності саме, як етична відповідальність зі своєю системою санкцій. Адже таким чином можна буде попередити неправомірну поведінку прокурорів та стимулювати їхню поведінку в руслі поваги до етичних правил поведінки. Відповідальність за порушення етичних норм, так би мовити виступає превентивним та виховним засобом для прокурорських працівників. А також допоможе вберегти останніх від вчинення більш тяжких правопорушень.

Ключові слова: прокурор, етичні норми, відповідальність, грубе порушення, професійна деформація.

The prosecutor's office in our country has always played a special role in the legal system of Ukraine, interfering with the powers entrusted to them. That is why prosecutors have always had higher requirements regarding their professional and off-duty behavior. These requirements primarily existed for the sake of public trust in the activity of the prosecutor's office system, as well as for their proper performance of their professional duties.

Although the Code of Professional Ethics and Conduct of Prosecutors was adopted in the recent past, the legal norms regarding the organization and activities of prosecutors contained ethical requirements regarding the conduct of prosecutors, for example, prosecutors were required to take an oath, the content of which contains precisely the ethical norms of prosecutors' behavior.

However, it should be noted that there was no direct ethical responsibility for violation of ethical norms before, as it is now. Disciplinary responsibility is only applied to prosecutors for violation of ethical norms and rules of conduct.

The lack of distinction between disciplinary and ethical responsibility, as a separate type of responsibility of prosecutors precisely for violations of the Code of Professional Ethics and Conduct of Prosecutors, leads to the fact that prosecutors take lightly the observance of its norms. It should even be noted that there are such cases that they do not know about the existence of such a code and, accordingly, do not comply with its norms. Such a frivolous attitude to ethical norms on the part of prosecutors can lead to the emergence of such negative phenomena as professional burnout and professional deformation in the latter, which in turn will affect the quality of the work of prosecutors and dramatically increase the likelihood of the latter committing both disciplinary and administrative offenses and even and criminal.

Therefore, there is an urgent need to establish this type of responsibility, namely ethical responsibility with its system of sanctions. After all, in this way it will be possible to prevent the improper behavior of prosecutors and stimulate their behavior in the direction of respect for ethical rules of conduct. Responsibility for violations of ethical norms, so to speak, acts as a preventive and educational tool for prosecutors. And it will also help to protect the latter from committing more serious offenses.

Key words: prosecutor, ethical norms, responsibility, gross violation, professional deformation.

Постановка проблеми та її актуальність. На всіх етапах розвитку незалежності нашої держави органи прокуратури відігравала важливу роль у правоохоронній системі нашої країни. Адже на органи прокуратури покладається Основним Законом України виключні повноваження, які не притаманні іншим правоохоронним органам в нашій державі, а саме процесуальне керівництво та підтримання публічного обвинувачення у суді. Від якості виконання прокурорами цих функцій залежить чи буде винесений справедливий вирок у кожному кримінальному провадженні яке зареєстроване та розглядається у судах. Тому поведінка прокурорів повинна відповідати високоморальним та етичним стандартам, які закріплені в Кодексі професійної етики та поведінки працівників прокуратури.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів відповідальності прокурорів за порушення етичних норм поведінки, які закріплені в Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів.

Виклад основного матеріалу. За своєю природою етичні норми поведінки прокурорів є похідними від загальних деонтологічних юридичних норм. Тобто по своїй суті вони є різновидом цих норм, але розроблені та імплементовані з урахуванням особливостей професії прокурора та тих функцій, які покладаються на органи прокуратури, а Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів є так би мовити корпоративним нормативно-правовим актом, етичної поведінки прокурорів.

Щодо відповідальності за порушення етичних норм прокурорами, в першу чергу потрібно звернутися до Закону України «Про прокуратури» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. В статті 43 цього Закону передбачено виключний перелік підстав для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, а однією з цих підстав є систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики. Аналогічна за змістом норма закріплена

і у статті 33 Кодексу професійної етики та поведінки працівників прокуратури. Отже, станом на сьогоднішній день за порушення етичних норм може наставати лише дисциплінарна відповідальність у прокурорів. Вважаю, що доцільним буде зупинитися на розмежуванні таких понять, як «систематичне порушення» та «грубе порушення» правил професійної етики.

Термін «систематичне порушення» по своїй природі передбачає вчинення двох і більше порушень етичних норм, які закріплені в Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів протягом одного року. Тобто під час професійної діяльності прокурор не повинен порушувати основних вимог щодо його діяльності, а саме: верховенства права та законності; поваги до прав і свобод людини і громадянина, недопущення дискримінації; незалежності та самостійності; політичної нейтральності; презумпції невинуватості; справедливості, неупередженості та об'єктивності; доброчесності, зразковості поведінки та дисциплінованості; поваги до незалежності суддів та інших. При чому слід відмітити, він повинен їх дотримуватися, як при виконанні своїх посадових обов'язків так і в поза службовий час, тобто у буденному житті. Адже у буденному розумінні громадян працівник прокуратури на віть не службовий час є представником прокурорської професії та своїми негативними діями (наприклад порушення етичних норм) може нанести шкоди не лише собі, а й усій системі органів прокуратури. Отже, «систематичне порушення» етичних норм це вчинення декількох (двох і більше) етичних правопорушень протягом одного року.

В даному випадку виникає питання, яким чином і де буде фіксуватися такі порушення етичних норм, адже для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності може лише Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів України, але в неї наявні лише повноваження щодо притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, а не етичної відповідальності.

Якщо звернутися до зарубіжного досвіду то слід звернути увагу на Литовський досвід. При прокурорських органах створюється етична комісія. Основною метою роботи цього органу є забезпечення дотримання прокурорами норм Кодексу етики і принципів, які в ньому закріплені. Етична комісія утворюється на три роки і складається з п'яти членів.

Вважаємо за доцільним було б створення етичних комісій у складі кожної окремої прокуратури, які б розглядали питання чи наявні в діях прокурора порушення етичних норм. Створення такого колегіального органу унеможливило б зловживання з боку керівництва можливістю незаконного притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників, які є негодні для керівництва. Етична комісія повинна складатися з трьох або п'яти працівників прокуратури. І всі рішення повинні були б прийматися більшістю голосів. У випадку виявлення та доведення порушення етичних норм з боку прокурора та прийняття відповідного рішення етичної комісії при прокуратурі дане рішення повинно бути занесене до особової справи прокурора. У випадку вчинення протягом року ще одного порушення Кодексу професійної етики та поведінки працівників прокуратури з занесенням до особової справи. У вищевказаному випадку прокурор протягом року вчиняє двічі порушення Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів і є підстави для звернення до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів України. Наявність чіткої процедури виявлення та фіксування порушень етичних норм, які закріплені в Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів підвищить ефективність роботи прокурорів та допоможе підвищити рівень довіри до органів прокуратури серед суспільства в цілому.

Інший випадок коли настає дисциплінарна відповідальність за порушення етичних норм це «грубе порушення» норм, які закріплені в Кодексі професійної етики

та поведінки прокурорів. Відмінність «грубого порушення» і «системного порушення» полягає у сукупності певних складових, а саме таких як тяжкість вчиненого етичного правопорушення та негативних наслідків, які наступають. Наприклад, це може бути висловлювання прокурора, який підтримує публічне обвинувачення в якому він злісно критикує законодавство. Такі дії прокурора можуть бути розцінені, як вплив або тиск на законодавчу гілку влади. Що і буде вважатися грубим порушення етичних норм. Підсумовуючи слід сказати, що будь-яке порушення етичних норм, навіть саме незначне, може стати грубим порушенням, якщо настануть відповідно тяжкі наслідки.

Одним із важливих недоліків правового регулювання етичної поведінки прокурорів є відсутність саме етичної відповідальності прокурорів за порушення Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. Наявність такого виду відповідальності в першу чергу допомогло б попередити вчинення прокурорами дисциплінарних проступків, також попередити б такі негативні явища, як професійне вигорання та професійну деформацію останніх. Адже по своїй природі даний вид відповідальності так би мовити не носить карального характеру, а має натомість попереджувальний та виховний характер. Санкції такого виду відповідальності будуть покликані в першу чергу запобігти вчиненню нових етичних правопорушень, шляхом усвідомлення прокурором, що його дії несуть неетичний характер і він повинен змінити свою поведінку тобто перевиховати останнього.

Слід відмітити, що у європейських країнах наявний досвід запровадження саме етичної відповідальності за порушення етичних норм працівниками прокуратури.

В Угорщині працівника прокуратури який порушив правила етичної поведінки прокурорів може бути притягнуто до одного з таких видів відповідальності, а саме:

- повідомлення про неетичну поведінку, тобто доведення відповідної інформації до прокурорського загалу;
- винесення догани;
- виявлення зневаги, що рівноцінно постановці питання про усунення прокурора від посади [3].

У Латвії до прокурорів можуть бути застосовані такі заходи етичної відповідальності, як:

- розгляд на засіданні Атестаційної комісії;
- оголошення догани;
- принесення публічних вибачень;
- направлення інформаційного листа у всі прокуратури [4].

Відповідно до Кодексу прокурорської етики Литви прокурора можуть притягнути до одного з таких видів відповідальності, а саме:

- визнання факту порушення;
- покладення обов'язку припинити неетичну поведінку;
- зобов'язання порушника вибачитися;
- оголошення йому попередження;
- поширення інформації про негідний вчинок;
- зобов'язання компенсувати матеріальну шкоду [5].

Зважаючи на досвід європейських країн, вважаю за доцільно було б доповнити Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів нормою яка б встановлювала види відповідальності за порушення етичних норм, які закріплені в Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів.

До видів етичної відповідальності слід віднести:

- усне зауваження;
- вимога публічного вибачення за не етичну поведінку;
- попередження про можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Кожен з запропонованих вище видів етичної відповідальності по своїй суті в більшій мірі несуть виховний та попереджувальний характер. Це зумовлено тим, що

в даному випадку не наступає дисциплінарна відповідальність за вчинене правопорушення. Це впливає саме з малозначності вчиненого діяння. Тобто етичні вимоги

Отже розглянемо кожен вид відповідальності окремо.

Першим видом відповідальності є усне зауваження. По своїй природі це є найменшим видом етичної відповідальності. Фактично усне зауваження, як вид етичної відповідальності, носить попереджувальний характер і повинно зупинити не етичну поведінку прокурора. Такий вид відповідальності носить в більшій мірі виховний характер, адже даний вид відповідальності повинен застосовуватися до незначних виді порушень норм, які закріплені в Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів. Також попередження покликано змінити відношення прокурора до своєї поведінки, щоб у майбутньому не вчиняти етичних порушень.

Наступним видом етичної відповідальності має стати публічне вибачення за не етичну поведінку. Даний вид відповідальності полягає у так би мовити у привселюдному висловленні висловлені щодо неправомірності, тобто не етичності вчинку прокурора. В даному випадку відповідальність повинна наступати за більш тяжке етичне

порушення. Даний вид етичної відповідальності носить виховний характер. Тобто він покликаний в першу чергу перевиховати прокурора, який вчинив етичне правопорушення. Адже привселюдним вибаченням прокурор перед громадськістю так би мовити, обіцяє не вчиняти нових порушень.

І останній вид відповідальності це попередження це попередження про можливість застосування дисциплінарної відповідальності. Даний вид відповідальності має стати найбільш тяжким. Адже фактично констатує той факт, що за наступний етичний проступок буде застосована дисциплінарна відповідальність.

Висновки. Підводячи підсумки слід зазначити, що сьогодні виникає гостра необхідність розмежування дисциплінарної і етичної відповідальності прокурорів. Затвердження санкцій за порушення Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів дозволить попередити такі негативні психологічні явища, як професійну деформацію та професійне вигорання у прокурорській спільноті, а також підвищить довіру з боку громадян до цього правоохоронного органу в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про прокуратуру. Закон України 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
2. Кодекс професійної етики прокурора. Затверджено Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27 квітня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>.
3. Моральний кодекс прокурорів Угорщини. Проект Кодексу професійної етики та поведінки прокурора. Документи, використані при його підготовці. Підготовлено у рамках Спільного плану дій Генеральної прокуратури України та Ради Європи щодо реформування прокуратури і рекомендацій конференції Генеральних прокурорів Європи. К. : Ген. прокуратура України. 2005.
4. Етичний кодекс прокурорів Латвії. Проект Кодексу професійної етики та поведінки прокурора. Документа, використані при його підготовці. Підготовлено у рамках Спільного плану дій Генеральної прокуратури України та Ради Європи щодо реформування прокуратури і рекомендацій конференції генеральних прокурорів Європи. К. : Ген. прокуратура України. 2005.
5. Кодекс прокурорської етики Литви . Проект Кодексу професійної етики та поведінки прокурора. Документи, використані при його підготовці. Підготовлено у рамках Спільного плану дій Генеральної прокуратури України та Ради Європи щодо реформування прокуратури і рекомендацій конференції Генеральних прокурорів Європи. К. : Ген. прокуратура України. 2005. Архів Генеральної прокуратури України.